

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Факультет спеціальної освіти, психології та соціальної педагогіки
Кафедра спеціальної та інклюзивної освіти

Дипломна робота
магістра

з теми: **«ПСИХОЛОГІЧНА ГОТОВНІСТЬ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ
ДО МІЖОСОБИСТІСНИХ СТОСУНКІВ З ДІТЬМИ З ОСОБЛИВИМИ
ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ»**

Виконала: студентка 2 курсу групи
KorOs1-M20z
спеціальності 016 Спеціальна освіта
за освітньою програмою
Олігофренопедагогіка. Логопедія
Корпош Наталія Золтанівна

Керівник:
Михальська С.А., доктор психологічних
наук, доцент кафедри спеціальної та
інклюзивної освіти

Кам'янець-Подільський – 2021 року

ЗМІСТ

	Стор.
ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ МІЖОСОБИСТІНИХ СТОСУНКІВ У ГРУПІ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	6
1.1. Поняття міжособистісних стосунків як психологічної категорії.....	6
1.2. Особливості міжособистісних стосунків у дошкільному віці.....	17
1.3. Готовність дітей дошкільного віку до міжособистісних стосунків з дітьми з особливими освітніми потребами.....	32
Висновок до розділу 1.....	41
РОЗДІЛ 2. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ ДОШКІЛЬНИКІВ ДО МІЖОСОБИСТІСНИХ СТОСУНКІВ З ДІТЬМИ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ	42
2.1. Завдання, методи та аналіз результатів експериментального дослідження.....	42
2.2. Зміст та організація програми з формування психологічної готовності до міжособистісних стосунків з дітьми з особливими освітніми потребами	50
Висновок до розділу 2.....	66
ВИСНОВКИ	67
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	70
ДОДАТКИ	76

ВСТУП

Актуальність теми. Спілкування з однолітками це необхідна умова гармонійного психічного розвитку дитини, що відіграє важливу роль у житті дошкільника. Воно є умовою формування громадських якостей особистості дитини, проявом і початком розвитку колективних взаємин дітей. Проблема формування в дитини дружніх взаєностосунків з оточуючими дітьми, взаємоповаги, взаємодопомоги актуальна сьогодні, особливо коли мова йде про взаємодію з дітьми з особливими освітніми потребами. Поняття «діти з особливими освітніми потребами» широко охоплює всіх дітей, чиї освітні потреби виходять за межі загальноприйнятої норми. У контексті організації інклюзивного навчання воно стосується дітей з особливостями психофізичного розвитку, у тому числі з інвалідністю. Аналіз закордонної практики свідчить, що інклюзивна освіта передусім є можливістю для дітей з нерізко вираженими порушеннями психофізичного розвитку. Це, зокрема, окремі форми затримки психічного розвитку, певні мовленнєві відхилення, зниження слуху чи зору, нескладні опорно-рухові порушення, порушення емоційно-вольової сфери. Якщо такі діти мають збережений інтелект, самостійно себе обслуговують, адекватно контактують з однолітками, мають сімейну підтримку, то, за умови фахового психолого-педагогічного супроводу, вони цілком можуть засвоювати культурний досвід у середовищі здорових однолітків.

Здійснений аналіз робіт з вікової та педагогічної психології дав можливість констатувати наявність досить активного інтересу дослідників до питань міжособистісних стосунків (Л. Виготський, Г. Костюк, С. Максименко) та впливу міжособистісних стосунків на емоційний та психічний розвиток дитини, на формування її особистості в цілому (Я. Коломінський, В. Мухіна, Р. Павелків, Т. Піроженко, М. Поддяков, А. Рояк).

Питання, пов'язані з психолого-педагогічним супроводом, інтеграцією дітей з особливими освітніми потребами досліджувалися відомими українськими та зарубіжними вченими (С. Миронова, О. Олійник, О. Єкжанова, О. Резнікова та інші).

Вітчизняними вченими (Л. Будяк, Л. Гречко, А. Колупаєва, І.Кузава) визначено умови ефективного забезпечення інклюзивної освіти дітей з особливими освітніми потребами.

Важливою умовою ефективності інклюзивної освіти є формування гармонійних міжособистісних стосунків дітей з особливими освітніми потребами зі здоровими ровесниками в інклюзивному закладі.

З огляду на надзвичайну актуальність та недостатню дослідженість даної проблеми нами було обрано тему дипломної роботи.

Мета дослідження: здійснити теоретичний аналіз та емпіричне дослідження психологічної готовності дітей дошкільного віку до міжособистісних стосунків з дітьми з особливими освітніми потребами.

Відповідно до мети були поставлені такі **завдання:**

1. Проаналізувати загальну та спеціальну психолого-педагогічну літературу з проблеми дослідження.

2. Провести експериментальне дослідження психологічної готовності дітей дошкільного віку до міжособистісних стосунків з дітьми з особливими освітніми потребами.

3. Описати програму формування психологічної готовності до міжособистісних стосунків з дітьми з особливими освітніми потребами.

Об'єкт дослідження: міжособистісні стосунки дітей дошкільного віку.

Предмет дослідження: особливості психологічної готовності дітей дошкільного віку до міжособистісних стосунків з дітьми з особливими освітніми потребами.

Методи дослідження: теоретичний аналіз психолого-педагогічної наукової літератури; анкетування; методика «Квітка-восьмибарвниця» (О.Прохоров, С.Велієва); спостереження; методи математичної обробки результатів.

Місце проведення дослідження: Експериментальна робота проводилася на базах закладів дошкільної освіти №5, №8, №15, №20, №30 м. Кам'янець-Подільського. Всього дослідженням було охоплено 56 дітей дошкільного віку.

Практична значення роботи полягає у визначенні шляхів оптимізації міжособистісних взаємин дітей в умовах інклюзивного навчання, складанні спеціальної програми з метою формування у дітей психологічної готовності до міжособистісних стосунків з дітьми з особливими освітніми потребами. Одержані результати можуть бути використані у роботі спеціального психолога, корекційними педагогами.

Апробація результатів дослідження. Результати дослідження апробовані на звітних наукових конференціях студентів та магістрантів Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка у 2020, 2021 рр.; за результатами роботи опублікована стаття.

Структура роботи: вступ, два розділи, висновки до розділів, висновки, список використаних джерел, додатки. Робота містить 2 рисунки, 2 таблиці.

ВИСНОВКИ

1. Міжособистісні стосунки людей – це суб'єктивні зв'язки, що виникають у результаті їх фактичної взаємодії і супроводжувані вже різними емоційними та іншими переживаннями (симпатіями і антипатіями) індивідів, які в них беруть участь. Міжособистісні стосунки виникають і складаються перш за все на основі почуттів, емоційно-особистісних стосунків один до одного. Основним критерієм оцінки міжособистісних стосунків є стан задоволеності-незадоволеності групи та її членів. Найважливішу роль в цьому відіграють симпатії – антипатії, привабливість – непривабливість.

2. Дошкільне дитинство є періодом первісного становлення особистості, періодом розвитку особистісних механізмів і утворень. Особистість дитини починає формуватися саме в цей цікавий і складний період. Основну роль в психічному розвитку, становленні особистості відіграє взаємодія дитини з середовищем і, в першу чергу, з соціальним оточенням, засвоєння нею досвіду дорослих в ігровій та навчальній діяльності. Досвід перших відносин з ровесниками є тим фундаментом, на якому будується подальший розвиток особистості дитини. Цей перший досвід багато в чому визначає характер відношення людини до себе, до інших, до світу в цілому.

3. Важливу роль у формуванні особистості дитини має потреба у спілкуванні з однолітками, в оточенні яких вона знаходиться. Між дітьми можуть виникати найрізноманітніші форми взаємин. Тому дуже важливо, щоб дитина з самого початку перебування в дошкільному закладі, здобувала позитивний досвід співробітництва, взаємодопомоги. Саме серед ровесників найбільш ефективно розвиваються механізми міжособистісного сприйняття і розуміння, що лежать в основі формування таких особистісних якостей, як співчуття, прагнення до надання допомоги і дружньої підтримки, уміння розділити радість, а також якості, що забезпечують здатність до самосвідомості. В даний час виникає проблема негативного відношення та небажання до спілкування і взаємодії з дітьми з особливими освітніми потребами серед

дошкільників. Ставлення до дітей із психофізичними порушеннями найчастіше буває зневажливим, або байдужим, однолітки не вміють гратись, спілкуватись, взаємодіяти з дітьми з особливими освітніми потребами.

4. Результати дослідження показали достатньо низький рівень готовності дітей до взаємодії з однолітками з особливими освітніми потребами. Визначено, що майже третина дітей відчуває страх перед дітьми з особливими освітніми потребами. Проте, більше половини опитаних дітей старшого дошкільного віку виявили готовність спілкуватись та товаришувати з дітьми з особливими освітніми потребами.

5. Одним з головних методів, вдосконалення міжособистісних стосунків є соціальна гра, яка включає в себе сюжетно-рольові, комунікативні ігри і театральні. Для соціальних ігор характерним є морально цінний зміст. Вони виховують доброзичливість, прагнення до взаємодопомоги, совісність, організованість, ініціативу. Допоміжним засобом вдосконалення міжособистісних стосунків в структурі занять є використання елементів дитячої творчої діяльності. Очевидно, що гуманне ставлення до дітей з особливими освітніми потребами засновано на здатності до співпереживання, до співчуття, що проявляється в самих різних життєвих ситуаціях. Значить, треба виховувати не тільки уявлення про належну поведінку чи комунікативні навички, але насамперед моральні почуття, які дозволяють приймати і сприймати дітей з особливими освітніми потребами на рівних.

6. Головне завдання програми з формування психологічної готовності до міжособистісних стосунків з дітьми з особливими освітніми потребами – формування у дитини готовності до міжособистісних стосунків з дітьми з особливими освітніми потребами, умінь та навичок безконфліктності в спілкуванні, єдності дитини з однолітками з особливими освітніми потребами, можливість бачити в інших друзів та партнерів, розвиток почуття розуміння і співпереживання іншим, розвиток навичок міжгрупової взаємодії і виховання інтересу до однолітків з особливими освітніми потребами, виховувати стійке позитивне становлення до дитини з особливими освітніми потребами.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми готовності дітей до взаємодії з дітьми з особливими освітніми потребами. Перспективи подальшої науково-дослідницької роботи ми вбачаємо у апробації програми з формування в дітей психологічної готовності до взаємодій з дитиною з особливими освітніми потребами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абульханова-Славская К.А. Деятельность и психология личности. М.: Наука, 1980. 336 с.
2. Андреева Г.М. Социальная психология. М.: Изд-во Аспект-Пресс, 2008. 376 с.
3. Бодалев А.А. Восприятие и понимание человека человеком. М.: Академия, 1995. 200 с.
4. Бодалев А.А., Васина Н. В. Познание человека человеком: возрастной, гендерный, этнический и профессиональный аспекты. СПб.: Речь, 2005. 323 с.
5. Божович Л.И. Избранные психологические труды: Проблемы формирования личности / Л.И.Божович, Д.И.Фельдштейн (ред.). М.: Междунар. пед. академия, 1995. 209 с.
6. Боришевський М. Самосвідомість особистості як детермінанта її взаємодії з суспільством. *Шлях освіти*. 2010. № 4. С. 12-14.
7. Будяк Л. В. Основи інклюзивної освіти: навчально-методичний посібник. Черкаси: Вид. ЧНУ, 2009. 90 с.
8. Галигузова Л.Н. Психологический анализ феномена детской застенчивости. *Вопросы психологии*, 2000. № 5. С. 28-38.
9. Гречко Л. М. Психологічний супровід дітей молодшого шкільного віку з вадами психофізичного розвитку в умовах інтегрованого навчання: автореф. дис. канд. психол. наук: 19.00.08. Інт спец. педагогіки АПН України. К., 2008. 20 с.
10. Донцов А.И. Психология коллектива. М.: Изд-во МГУ, 2006. 168 с.
11. Екжанова Е. А., Резникова Е. В. Основы интегрированного обучения: учеб. пособие. М.: Дрофа, 2008. 210 с.
12. Занковский А.Н. Организационная психология: Учебное пособие для вузов по специальности «Организационная психология». 2-е изд. М.: Флинта: МПСИ, 2002. 648 с.

13. Иванова Н.В. Формирование социального пространства отношений ребенка в дошкольном образовательном учреждении. Череповец: ЧГУ, 2002. 150 с.
14. Инклюзивное образование: проблемы совершенствования образовательной политики и системы : материалы Междунар. конф., 19-20 июня 2008 года / [редкол.: Г.А. Бордовский (пред.) и др.]. СПб. : Изд-во РГПУ, 2008. 215с.
15. Інклюзивна освіта : теорія і практика : навч.- метод. посібник / [кол. авторів ; за заг. ред. С. П. Миронової]. Кам'янець- Подільський : Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2012. С. 76–85.
16. Інклюзивне навчання: організаційне, змістове та методичне забезпечення: навчально-методичний посібник / Кол. авт. за заг. ред. С.П. Миронової. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2015. 236 с.
17. Киреева Л.А. Психолого-педагогическая помощь: уч. пособие. 1-е изд., М.: «Просвещение», 1990. 225 с.
18. Коломинский Я.Л. Психология взаимоотношений в малых группах. Минск: Изд-во БГУ, 2009. 284с.
19. Коломинский Я.Л. Психология личностных взаимоотношений в детском коллективе. Очерк социальной психологии. Минск: Нар. асвета, 1969. 240 с.
20. Колупаєва А. А. Інклюзивна освіта: реалії та перспективи: монографія. К.: «СаммітКнига», 2009. 272 с.
21. Кононко О.Л. Психологічні основи особистісного становлення дошкільника (системний підхід): монографія. К.: Стилос, 2000. 336 с.
22. Кричевский Р. Л., Дубовская Е. М. Социальная психология малой группы [учеб. пособ. для вузов]. М.: Аспект Пресс, 2001. 318 с.
23. Кузава І.Б. Умови організації інклюзивної освіти дошкільників, які потребують корекції психофізичного розвитку. *Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами*. 2013. № 10. С. 148–160.

24. Кулачковская С.Е. О функциях общения воспитателя с ребенком. *Психологическая наука: проблемы и перспективы*. Доклады на всесоюзной конференции, посвященной 90-летию со дня рождения Г.С.Костюка, 1992. Т.1. С. 159-165.
25. Кульчицька О. І. Психологічні особливості дітей дошкільного віку: методические рекомендации. *Обдарована дитина*. 2004. №7. С. 14-28.
26. Куницына В.Н., Казаринова Н.В., Погольша В.М. Межличностное общение. СПб.: Питер, 2006. 269 с.
27. Ладивір С.О., Стадник Г.А. Розвиток пізнавальної активності дітей у процесі їхнього спілкування з батьками. *Психологія*. К.: Рад. школа, 1990. Вип. 34. С. 53-59.
28. Лендрет Г.Л. Игровая терапия: искусство отношений: учебное пособие. 1-е изд., М.: Международная педагогическая академия, 1994. 365 с.
29. Леонтьев А.Н. Избранные психологические произведения: В 2-х т. М.: Педагогика, 1983. Т.2. 320 с.
30. Лисина М. И. Проблемы онтогенеза общения. М.: Педагогика, 1986. 144 с.
31. Методики диагностики и измерения психических состояний личности / Автор и составитель А.О.Прохоров. М.: ПЕР СЭ, 2004. 176 с.
32. Мороз О.І. Формування міжособистісних взаємин дітей на етапі переходу від старшого дошкільного до молодшого шкільного віку (в умовах навчально-виховного комплексу «школа-дитячий садок»): автореф. дис. канд. психол. наук: 19.00.07. К., 2011. 20 с.
33. Мухина В. С. Возрастная психология: феноменология развития, детство, отрочество: учебник. 5-е изд., стер. М.: Академия, 2000. 456 с.
34. Мясищев В.Н. Психология отношений. М.: МОДЭК, 1995. 356 с.
35. Обозов Н.Н. Психология межличностных отношений. Киев: Наука, 2006. 191 с.
36. Ольшанский В.Б. Личность и социальные ценности. М.: Просвещение, 2008. 339 с.

37. Пасічніченко А.В. Соціально-психологічні аспекти міжособистісної взаємодії дітей дошкільного віку: навчально-методичний посібник. Полтава, 2004. 76 с.
38. Петровский А.В. Личность. Деятельность. Коллектив. М.: Знание, 2008. 384 с.
39. Піроженко Т.О. Спілкування дитини з оточенням як презентація особистісних досягнень. *Актуальні проблеми психології*. Том 4: Психолого-педагогічні основи розвитку особистісного потенціалу дитини в сучасному суспільстві. Збірник наукових статей / За заг. ред. проф. С.Д.Максименка та канд. психол. наук С.О.Ладивір. К.: 2006. С. 15-26.
40. Поніманська Т. І. Дошкільна педагогіка: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. К.: “Академвидав”, 2006. 456 с.
41. Приходько Ю.О. Нариси становлення та розвитку дитячої психології. К.: НПУ імені М.П.Драгоманова, 1999. 205 с.
42. Проективные графические методики: практическое пособие для психологов / состав. Е.В. Романовой и Т.И Сытько. Санкт-Петербург, 1992. 79 с.
43. Психодиагностика цветомпредпочтением: руководство практическому психологу по использованию цветового теста М.Люшера / за ред. Тимофеева В.И., Филимоненко Ю.И. Ленинград, 1990. 44 с.
44. Психологічні заняття з дошкільнятами: навчально-методичний посібник / упорядник Т.Червона. К.: «Шкільний світ», 2008. 127 с.
45. Психология личности и деятельности дошкольника / Под ред. А.В.Запорожца, Д. Б. Эльконина. Москва: Просвещение, 1965. 387 с.
46. Репина Т.А. Проблема полоролевой социализации детей: монография. М.: Изд-во Моск. психол.-соц. ин-та; Воронеж: МОДЭК, 2004. 286 с.
47. Репина Т.А. Социально-педагогическая характеристика группы детского сада. Москва: Просвещение, 1988. 207 с.

48. Роджерс К. Несколько важных открытий. *Вестник МГУ, серия 14 «Психология»*, 1990. №2. С. 58-65.
49. Рояк А.А. Эмоциональное благополучие ребенка в группе детского сада. *Дошкольное воспитание*. 1977. №2. С.54-56.
50. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии. СПб.: Питер, 1999. 720 с.
51. Рудестам К. Групповая психотерапия. Психокоррекционные группы: теория и практика. 2-е издание. М.: изд. группа «Прогресс», «УНИВЕРС», 1993. 355 с.
52. Сенько Т.В. Психология взаимодействия: учебное пособие. Минск: Карандашев, 1999. 120 с.
53. Словарь практического психолога / Сост. С.Ю.Головин. Минск: Харвест, 1998. 856 с.
54. Смирнова Е.О. Детская психология: Учеб. для студ. высш. пед. учеб. заведений. М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2003. 368 с.
55. Смирнова Е.О. Общение, деятельность и межличностные отношения в концепции М.И. Лисиной. *Вопросы психологии*. 2009. №2. С. 116-124.
56. Смирнова Е.О. Общение дошкольников со сверстниками: практ. пособие. 1-е изд., М.: « Прогресс», 1991. 270 с.
57. Смирнова Е.О. Особенности общения с дошкольниками. Москва: Издательский центр «Академия», 2000. 185 с.
58. Смирнова Е.О. Развитие отношения к сверстнику в дошкольном возрасте. *Вопросы психологии*. 1996. №3. С. 5-14.
59. Смирнова Е.О., Холмогорова В.М. Межличностные отношения дошкольников. М.: ВЛАДОС, 2005. 144с.
60. Соколов Д. Сказки и сказкотерапия: практическое пособие для психологов. М: Независимая фирма «Класс». 1998. 120 с.
61. Субботский Е. В. Психология отношений партнёрства у дошкольников. М.: Педагогика, 1976. 56 с.

62. Тарасюк Л. М. Особливості становлення міжособистісної взаємодії дітей дошкільного віку. *Проблеми сучасної психології*. 2014. Вип. 24. С. 646–658.
63. Урунтаева Г.А. Дошкольная психология: Учеб. пособ. для студ. сред. пед. учеб. заведений. 4-е изд., стереотип. М.: Академия, 1999. 336 с.
64. Фопель К. Как научить детей сотрудничать?: практическое пособие для педагогов и психологов. 1-е изд., М: «Генезис». 1998. 148 с.
65. Чистякова М.И Психогимнастика: методика развития и коррекции психики детей. 1-е изд., М.: «Просвещение», 1990. 126 с.
66. Чопік О.В. Формування взаємин дітей з вадами опорно-рухового апарату із здоровими ровесниками в умовах інклюзивного навчання : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : 13.00.03 «Корекційна педагогіка»; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. К., 2013. 18 с.
67. Шаграева О.А. Детская психология: Теоретический и практический курс: учеб. пособ. для студ. высших учебных заведений. М.: Гуманист.изд.центр ВЛАДОС, 2001. 368 с.
68. Шибутани Т. Социальная психология; Пер. с англ. В.Б.Ольшанского. Ростов н/Д : Феникс, 2002. 539 с.
69. Якименко Л. Дитина в колективі однолітків: соціальний аспект підготовки до школи. *Дошкільне виховання*. 2012. № 6. С. 8–11.
70. Якобсон С. Г. Психологические проблемы этического развития детей. М.: «Педагогика», 1984. 144 с.